

1918-1939 YILLARDA POLSHANING ICHKI SIYOSATI

Xayrullayev Umidjon Fayzullo o'g'li

Osiyo Xalqaro universiteti,

"Ijtimoiy fanlar va texnika fakulteti" Tarix va filologiya kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15495142>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ikki jahon urushi oralig'idagi ichki vaziyat, Polsha va uning atrofidagi mamlakatlarning yuksalishi va ularning polshadagi ijtimoiy holatga ta'siri haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: PNK (Polsha Milliy Qo'mitasi), Polyakcha milliy demokratiya (narodowa demokracja milliy democracy), Endeks, Kichik Polsha (G'arbiy Galisiya), Xristian-demokratlar, Milliy ishchilar partiyasi, "Piastr", Polsha dehqon-so'l partiyasi, "Qutqaruvchi" Polsha dehqon partiyasi, "Qora piar", "Zahenta", Respublika Xalq Partiyasi, "Shon-sharaf va qadr-qimmat" tashkiloti.

1918 yil noyabr oyi boshida Lyublin shahrida Ignatsi Dashinskiy boshchiligidagi Polsha Respublikasining Muvaqqat xalq hukumati tuzildi. Bu tuzilma so'l sotsialistik yo'nalishga ega edi va Varshavadagi konservativ nemisparast Regensy Kengashiga qarshi edi. Yenjdey Morachevskiy Dashinskiy hukumatida aloqa vaziri etib tayinlandi¹. 1918-yil 14-noyabrda Jozef Pilsudskiy davlat boshlig'i deb e'lon qilindi.

Bir kundan keyin Ikkinchi Polsha-Litva Hamdo'stligining birinchi hukumati tuzildi. Pilsudskiy Yenjdey Morachevskiyni bosh vazir etib tayinladi. 1918-yil 16-noyabrda Y. Pilsudskiy radio orqali xalqqa murojaat qilib G'arb mamlakatlari Polsha mustaqilligini tan olganligini e'lon qildi². 1919-yilning ikkinchi yarmida Berlin, Varshava va Parijda bu masala bo'yicha Polsha-Germaniya muzokaralari bo'lib o'tdi. Polsha tomonining Versalda ilgari surilgan tashabbuslari g'olib mamlakatlar tomonidan qo'llab-quvvatlandi.

Inglizlar va amerikaliklar shartnoma loyihasiga qarshi bo'lib, Polsha uchun nafaqat g'arbdagi 1772-yilgi chegaralarni, jumladan Gdanskni ham, balki Yuqori Sileziyani ham Polsha tasarrufida ekanini tan oldilar. G'arbiy Prussiyaning bir qismini etnik nemis hududi deb hisoblagan Germaniya bu hududlar Polshaga berilishga qat'iy qarshilik qildi. Morachevskiy kabineti Lyublin hukumati siyosatini davom ettirdi. Ijtimoiy sohada Polshada qabul qilingan standartlarni joriy etgan bir qator farmonlar chiqarildi o'sha paytda rivojlangan G'arbiy Yevropa davlatlarida bo'lgani kabi ish kunning uzunligi 8 soatga qisqartirildi, bir kunlik dam olish kuni, kasallik va ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar uchun ijtimoiy sug'urta, kafolatlangan eng kam ish haqi, davlat sektori, inspeksiyalar va mehnat birjalari, ijarachilarning huquqlarini himoya qilish va boshqalar. Polsha XIX asrning oxiridan beri kurashib kelgan proletariyatining asosiy talablarini amalga oshirib hukumat bu masalalarni bo'lajak Seymning ixtiyoriga berdi. Polsha boshqaruvida Pilsudskiyga G'arb kuchlari tomonidan bosim uyushtirilayotgan edi.

U 1918-yil 16-noyabrda G'arb davlatlariga nota yubordi lekin, G'arb hukumatlari tomonidan bu nota inobatga olinmadi. Morachevskiy hukumatini Germaniyadan boshqa hech kim tan olmadi. Ayni paytda Dmovskiy ham Morachevskiy bilan hukumatni egallash uchun raqobat qilayotgan edi. Dekabr oyi boshida PNK (Polsha Milliy Qo'mitasi) rahbarining emissari S. Grabskiy tomonidan Pilsudski bilan muzokaralar olib borildi.

¹ Матвеев Г. Ф. Юзеф Пилсудский и Польская государственность (1892 – 1921) Мн.: БГУ, 2010. — С.123.

² Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 122

Tomonlar umummilliy milliy hukumat tashkil etish kabi masalalarda kelishib oldilar.

Polsha armiyasining oliy hokimiyatga rasmiy bo'ysunishi shart qilib qo'yildi. Ittifoqchi kuchlar qo'mondoni, Fransiya marshali F. Foshga, PNKni to'ldirish va Polsha delegatsiyasi tinchlik konferensiyasida Pilsudskiy vakillari tomonidan Germaniya vakili G. Kesselerning Varshavadan chiqarib yuborish talabi qo'yildi, Pilsudskiyning o'ngchilar bilan murosaga kelishga harakat qildi chunki Dmovskiy o'ngchilardan va rus millati vakili edi. Pilsudski: "Men Dmovskiy bilan emas, Rossiya bilan jangni kutaman" degan edi. Hukumatni almashtirish Pilsudskiy uchun nafaqat rasmiy huquqiy, balki nufuzli masala hisoblanardi. Polshada 1919-yil 4-yanvardan 5-yanvarga o'tar kechasi davlat Sapegi Yanushaytis –Jegota Marian Jozef, knyaz Eustake Sapegi, iqtisodchilar Mstislav Dymovskiy va Yerji Zdzichovski boshchiligidagi konservativ guruh davlat to'ntarishini amalga oshirishga urindi. Millatchi ruhdagi kursantlar otryadi Morachevskiy boshchiligidagi bir qancha vazirlarni hibsga oldi³.

Davlat to'ntarishi 5-yanvar kuni ertalab bostirildi. Shundan so'ng amaldagi hukumat yana 10 kun faoliyat yuritdi va 16-yanvar kuni Pilsudskiy uni istefoga chiqardi. Polshadagi so'l hukumatlarning o'zaro kelishmovchiliklari barham topdi. Dunyoga mashhur polshalik pianinochi va bastakor Ignasy Paderevskiy Vazirlar Kengashining yangi prezidenti bo'ldi⁴. Paderevskiyning kabinetiga mamlakatda va chet elda munosabat tubdan boshqacha edi. 21-yanvarda Varshava hukumati PNK tomonidan, 30-yanvarda esa AQSh tomonidan tan olingan. 24-fevral Fransiya, keyingi kun Buyuk Britaniya, 27-fevral – Italiya davlatlari ham bu hukumatni tan olishdi. 1919-yil 26-yanvarda bo'lib o'tgan saylovlarda Pilsudskiy yana g'alaba qozondi⁵. Polshada to'liq respublika tuzumi o'rnatildi. Pilsudskiy Polshaning diktatoriga aylanib borayotgan edi.

Hukumat tomonidan demokratik saylov tartibi ishlab chiqildi. Saylovlar teng, to'g'ridan-to'g'ri va yashirin ovoz berish orqali o'tkazilishi belgilab qo'yildi. Ayollar ovoz berish huquqiga bo'ldi, ammo harbiylar bunday huquqga ega emas edilar. Y. Pilsudskiy parlamentar demokratik davlat qurish tarafdori edi. Uning fikricha parlament tuzumi hukumat siyosatidan norozi bo'lgan radikal siyosiy elementlarga qarshi kurashishi kerak edi. Qolaversa, Pilsudskiy Seym davlat rahbarini hukumat faoliyati ustidan mayda nazoratdan ozod qiladi va butun e'tiborini armiya va chegaralar muammosiga qaratishga imkon beradi, deb umid qildi. Polshadagi bir nechta siyosiy partiyalar 1919-yilgi Seymga bo'lgan saylovlarida bir nechta partia dasturlarini ilgari surdilar.

Milliy demokratlar Polshaning Rossiya va Germaniya o'rtasidagi geosiyosiy pozitsiyasiga asoslanib, ular xavfsizlikni mustaqil ravishda ta'minlash imkoniyatiga ishonmadilar, shuning uchun ular Fransiya va uning Markaziy va Sharqiy Yevropadagi ittifoqchilari bilan yaqin hamkorlikni yoqladilar. Germaniyada Polsha uchun asosiy tahdidni ko'rib, ular Rossiya bilan munosabatlarni normallashtirishga qarshi emas edilar. Iqtisodiy sohada endekslar (*Polyakcha milliy demokratiya (narodowa demokracja milliy democracy) so'zidan olingan nom bo'lib, u odatda bir qancha mafkuraviy bog'liq bo'lgan polsha millatchi tashkilotlarini belgilash uchun ishlatiladi*) davlatning har qanday aralashuvini milliy iqtisodiyotga zararli deb hisoblab, liberal qarashlarga amal qildilar. Eng yirik siyosiy kuch milliy demokratiya lageri bo'lib, u partiya va bir qator unga qarashli tashkilotlardan iborat edi. Endeks faqat polyaklar orasida harakat qildi, hech qanday ijtimoiy guruhni e'tiborsiz qoldirmadi.

³ Матвеев Г. Ф. Юзеф Пилсудский и Польская государственность (1892 – 1921) Мн.: БГУ, 2010. — С.131.

⁴ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. стр. 113

⁵ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 110

Ularning ta'siri ayniqsa dehqonlar, mayda burjuaziya, yirik yer egalari, tadbirkorlar, ziyolilar (Endeks partiya faollari tarkibida universitet professorlari juda kam edi), katolik ruhoniylari orasida kuchli edi. Endekslar mafkurasi faqat etnik "sof" davlatlarning hayotiyligini tan olishga asoslangan edi. Shuning uchun ular Polshada uch milliondan ortiq yahudiy jamiyati mavjudligining iqtisodiy asoslarini buzish tarafdori bo'lishdi, yahudiylarning Falastinga ko'chib ketishini targ'ib qilishdi, savdo, maishiy xizmat ko'rsatish, gastronomiya sohasidagi yahudiy muassasalarini boykot qilishdi, yahudiylarni Polsha kooperativi tomonidan vositachilardan haydab chiqarishdi. Tashkilotlar, universitetlarda yahudiy yoshlari uchun foiz stavkasini joriy etishni talab qildilar, yahudiylarga yer sotgan polyaklarni qoraladilar⁶. Polshaning yahudiylar kam bo'lgan sobiq Prussiya qismida Endeks mahalliy nemislarga nisbatan dushmanlik munosabatini faol ravishda targ'ib qildi. Slavyan milliy ozchiliklari vakillari o'z davlatlarini qurishga qodir bo'lmagani uchun assimilyatsiya qilishni maqsad qilganlar. Iqtisodiy sohada endekslar liberallikka amal qildilar davlatning har qanday aralashuvini milliy iqtisodiyotga zarar etkazadigan qarashlar deb hisoblashdi. Milliy demokratlar boshqa o'ng va markaz o'ng tashkilotlar uchun og'irlik markazi edi. 1919-yil 26-yanvardagi Konstitutsiyaviy Seym saylovlari mustaqillik masalasiga siyosiy partiyalar, ijtimoiy va milliy guruhlarining munosabatining o'ziga xos namoyishi bo'ldi. Sobiq Polsha Qirolligi aholisi saylovlarda ishtirok etishi Varshava hukumati tomonidan nazorat qilinadi. Mahalliy aholi orasida polyaklar ustunlik qiladigan Rossiya imperiyasining sobiq shimoli-g'arbiy hududining g'arbiy hududlarida saylovlar nemis bosqinchi qo'shinlari ketganidan keyin keyingi kunga qoldirildi. Sobiq Avstriya yerlarida saylov okruglari faqat Kichik Polsha(G'arbiy Galisiya) da tuzilgan bo'lib, Sharqiy Galitsiyada saylovlar o'tkazilmadi. Seymda Reyxsratning polshalik deputatlari Sharqiy Galitsiya nomidan faoliyat yuritdi. Sileziya shahrida saylov okruglari tashkil etildi, ammo qurolli Chexiya-Polsha mojarosi tufayli saylov uchastkalari ochilmadi. Bu hudud Seymda 6 nafar polshalik nomzod bilan ishtirok etdi. Sobiq Prussiya Polsha yerlarida saylovlar Polshaga topshirilganda o'tkazildi⁷. Riga shartnomasi bo'yicha Polshaga tarkibiga kirgan Ukraina va Belorussiya hududlarida saylovlar bo'lmagan. Polsha Qirolligining sobiq konservatorlari va progressivlari ular bilan o'zaro aloqada bo'lgan va ular tomonidan tuzilgan Xalq milliy ittifoqi (XMI) dastlab o'ng qanot Milliy xristian xalq partiyasini (asosan er egalarini birlashtirgan) va markazlashtiruvchi pozitsiyalarni egallagan xristian demokratlarni o'z ichiga olgan. Xristian-demokratlarning pozitsiyasi ayniqsa Yuqori Sileziyada kuchli edi, biroq Polshaning boshqa mintaqalaridagi saylovchilar ham ularga ovoz berdi. Ularning umume'tirof etilgan rahbari V.Korfantiy edi, u XIV asrdayoq u bilan davlat aloqalarini yo'qotgan Sileziyani Polshaga qaytarish uchun faol kurashgan. Polsha siyosiy sahnasida qolgan markazning o'rnini Milliy ishchilar partiyasi (MIP) egalladi. U 1920-yilda vujudga kelgandi. Yangi partiyaning o'z kasaba uyushma markazi - Polsha kasaba uyushmasi bo'lib, Buyuk Polsha, Pomeraniya, Yuqori Sileziya va Lodz viloyatida mashhur edi. Uning eng mashhur namoyandalari K. Poppel, S. Vaxovyak, A. Sishak edi⁸. Dehqonlar harakati mamlakatdagi nufuzli siyosiy kuch edi. Mustaqillik boshida vujudga kelgan birlashtiruvchi tendentsiya tezda o'z o'rnini undagi parchalanish jarayonlariga bo'shatib berdi.

1919 yilgi saylovlarda uchta Polsha dehqon partiyasi mandatlarni qo'lga kiritdi:

⁶ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 117

⁷ Roos, Hans. [A History of Modern Poland, from the Foundation of the State in the First World War to the Present Day](#), 1st American, New York: Knopf, 1966. p. 148

⁸ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 120

Galisiyada - Polsha dehqon partiyasi "Piast" (Polsha xalqining xayrixohligi - PSL "Piast") va Polsha dehqon-so'l partiyasi (PSL-Levitsa), sobiq Rossiya Polshasi - "Qutqaruvchi" Polsha dehqon partiyasi (PSL "Qutqaruv"). Umuman olganda, ular sobiq Polsha Qirolligida deyarli 30% va Galisiyada 60% ga yaqin ovoz to'plashdi. PSL "Piast" siyosiy sahnaning markazida o'z o'rnini tezda aniqladi, bu esa qo'lga kiritilgan parlament mandatlarining ko'p sonini hisobga olgan holda "Piast" ni deyarli barcha hukumat koalitsiyalari a'zosiga aylantirdi. Yana ikkita dehqon partiyasi Seymning chap o'rindiqariga joylashdi. 1919-yilgi parlament saylovlaridan keyin Endeks va Piastlar shakllanayotgan siyosiy tizimning o'zagiga aylandilar, ularsiz yagona fundamental qaror qabul qilish mumkin emas edi. Pilsudskiy bilan eng yaxshi munosabatlarga ega bo'lmagan milliy demokratlar va muxolifatchi V. Vitosning kuchli pozitsiyasi parlament bilan hamkorlik qilishni rad etdi.

Pilsudskiy o'z vakolatlarining bir nechtasidan 1919-yil 10-fevraldagi parlamentning birinchi yalpi majlisida ovoz kechdi⁹. Pilsudskiyning Sharqiy Polshadagi harakatlari Seym tomonidan nazorat qilmadi Polsha armiyasi muvaffaqiyatga erishgani sari siyosiy partiyalarning jiddiy noroziligi yumshab bordi. O'sha paytda bosh qo'mondonni tanqid qilish mo'tadil holat edi va 1920-yilda Ukrainadagi yurish muvaffaqiyatli boshlanganidan keyin u milliy qahramon sifatida sharaflana boshlandi. 1920-yilda Ukraina Galisiya armiyasining sobiq harbiy xizmatchilari kelajakdagi qurolli qo'zg'olon uchun kadrlar tayyorlash maqsadida Ukraina harbiy tashkilotini tuzdilar. 1921-yil 25-sentabrda Y.Pilsudskiyning Lvovga tashrifi chog'ida UVO a'zolaridan biri tomonidan unga qurolli suiqasd uyushtirildi. 1922-yil martidan Varshava seymida Vilensk viloyatidan Markaziy Litva parlamenti deputatlari ishtirok etdi. 20 dan ortiq siyosiy guruhlar mandatlar uchun kurashdi. J.Pilsudskiy namoyishkorona ravishda saylov kampaniyasida qatnashmadi va shu bilan o'zining partiyaviylik maqomini ta'kidladi. Uning tarafdorlari so'l va markazchi partiyalar saylovlarda qatnashdilar. Parlamentga saylovoldi tashviqoti jarayonida ishtirokchi partiyalarning har biri saylovchilarni mamlakatning kelajakdagi ijtimoiy tuzilishi haqidagi tasavvurlari ularning manfaatlariga mos kelishiga ishonitirishga harakat qildi. Hokimiyatda bo'lgan so'lichilar, g'alaba qozongan taqdirda, vaqt o'tishi bilan sotsialistik davlat, etnik polyaklar uchun davlat qurishning zarur sharti sifatida yollanma ishchilar manfaatlarini ko'zlab ijtimoiy islohotlarni davom ettirishga va'da berishdi. O'sha paytda saylovchilarga Polshaning kelajakdagi ijtimoiy tuzilishining turli modellari taqdim etilganida puch vadalar yo'q edi, chunki Polsha davlati hali tashkil etilmagan edi. Bu davrda davlat hokimiyati tepasida turgan yagona so'llarga nisbatan "Qora piar" atamasi qo'llanilgan.

Kommunistlar ishchilarni saylovlarni boykot qilishga chaqirib, shu tariqa o'zlarini darhol vujudga kelayotgan burjua davlatchiligining dushmani sifatida ko'rsatishdi. Biroq, ularning murojaati saylovchilar orasida jiddiy qo'llab-quvvatlanmadi, Rossiyadagi sotsialistik inqilob tajribasi polyaklarni ilhomlantirmadi. Yahudiy partiyalari mandatlar uchun kurashda faqat qisman qatnashdilar. Saylovchilarning yuqori faolligi, ayrim saylov okruglarida 60 foizdan 94 foizgacha bo'lganligi saylovchilarning bo'lajak parlamentdan umidlari katta ekanidan dalolat berardi. Saylovda jami 5 millionga yaqin saylovchi ishtirok etdi. Saylovlar bo'yicha kichkina bir statistikaga e'tibor qaratadigan bo'lsak 1919-yil 26-yanvar kuni saylovlarda 296 nafar deputat saylandi. Germaniya va Avstriya-Vengriyadagi 44 nafar sobiq polshalik deputat ham Seymga saylangan. 1919-yil iyun oyining oxirida Seymda 394 deputat, 1920-yil may oyida - 412, 1922-yil mart oyida - 432 mandat egalari bor edi.

⁹ Матвеев Г. Ф. Юзеф Пилсудский и Польская государственность (1892 – 1921) Мн.: БГУ, 2010. — С.136.

1922-yil 28-iyulda asosiy vazifasi konstitutsiyani ishlab chiqish bo'lgan Ta'sis Seymi nihoyat o'z vakolatlarini to'xtatishga qaror qilib, 1922-yilning 5-12-noyabriga mos ravishda quyi va yuqori palatalarga saylovlar o'tkazishni tayinladi.

1922-yilgi saylovlar avvalgilaridan keskin farq qildi¹⁰. Dastlab, Seymda 10 ta fraksiya shakllangan bo'lsa, 1922-yilda ularning soni 16 taga yetdi. Mandatlarning nisbiy ko'pchiligini (116 ta) o'ngdagi Xalq milliy ittifoqi oldi. Seymning chap qanoti PSL "Qutqaruv" (58 o'rin) va Polsha sotsialistlari (32 o'rin) deputatlaridan iborat edi. Hammasi bo'lib 27,5% saylovchilar so'llar uchun ovoz berdi. Parlament saylovi to'g'risidagi qonunda ko'p mandatli saylov okruglari bo'yicha Seymning 444 nafar deputatidan 372 nafari va 111 nafar senatordan 93 nafari saylanishi nazarda tutilgan edi; qolgan o'rinlar davlat ro'yxati deb ataladiganlar uchun mo'ljallangan bo'lib, kamida 6 ta saylov okrugi orqali o'z nomzodlarini olishga muvaffaq bo'lgan partiyalar o'rtasida mutanosib ravishda bo'lingan. 1922-yilda mandat uchun kurashgan partiya va tashkilotlar soni 25 taga yetdi, bu 1919-yilga nisbatan ancha ko'pdir. Kommunistlar ham bu safargi saylovlarda qatnashishga qaror qilishdi. Ularga inqilob g'oyalarini erkin targ'ib qilish uchun deputatlik platformasi va deputatlik daxlsizligi kerak edi. Saylov kampaniyasida qonuniy ishtirok etish uchun ular shahar va qishloqlar proletariati ittifoqi nomi bilan ro'yxatdan o'tishga muvaffaq bo'lishdi. Shunga qaramay, qator saylov okruglarida ularning ro'yxatlari haqiqiy emas deb topildi, deputatlikka nomzodlar hibsga olindi. Pilsudskiy o'zining bir qator taniqli vakillarini parlamentga, asosan, so'l fraksiyalar ro'yxatiga kiritishga muvaffaq bo'ldi.

Nazariy jihatdan, kabinetlarning siyosiy ko'rinishining to'rtta mumkin bo'lgan varianti mavjud edi: 1) o'ng markaz, 2) so'l markaz, 3) katta koalitsiya (Seymning asosiy partiyalari vakillari) va 4) parlamentdan tashqari (yoki ishbilarmon), partiya bo'lmagan menejerlardan iborat bo'lgan edi. Pilsudskiy davrida Polsha davlati bir qator muvaffaqiyatlarga erishdi.

Qilgan xizmatlari uchun 1921-yil 25-iyunda Polshaning "Virtuti Militari" ordeni bilan taqdirlandi.¹¹ Polshada demokratik jarayonlar shiddat bilan rivojlana bordi. 1922-yil 9-dekabrda Polsha o'zining demokratik yo'l bilan saylangan birinchi prezidentini qabul qildi. Bu chap dehqonlar partiyasidan nomzod Gabriel Narutovich edi. 1922-yil 14-dekabrda Pilsudski hokimiyatni Polshaning birinchi prezidenti Gabriel Narutovichga topshirdi¹². Ikki kundan so'ng, Polshani larzaga keltirgan va jahon matbuotining birinchi sahifalariga tushgan fojiali voqea yuz berdi. "Zahenta" ko'rgazma zalida san'at ko'rgazmasini tomosha qilayotgan prezident Narutovich orqasidan uchta o'q uzildi. U o'sha kuniyoq hushiga kelmay olamdan o'tdi. Qotil Madaniyat vazirligida xizmat qilgan muvaffaqiyatsiz rassom va san'atshunos E.Nevyadomskiy edi. Yoshligida u Milliy liga a'zosi bo'lgan. Qotilni tanigan odamlar uni aqliy jihatdan nosog'lom odam deb bilishardi. Prezident Gabriel Narutovich o'ldirilganidan so'ng Seym marshali (raisi) Masey Ratay Vazirlar Kengashi Raisi lavozimiga Polsha armiyasi bosh qo'mondoni Vladislav Sikorskiy nomzodini taklif qildi. bir vaqtning o'zida ichki ishlar vaziri vazifasini bajaruvchi. Sikorskiy bu lavozimni 1923 yil 26 maygacha turdi. Dastlabki tergov natijasida hech qanday fitna bo'lmagan, Nevyadomskiy o'z tashabbusi bilan harakat qilgan, degan fikrga kelindi.

¹⁰ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. стр. 140

¹¹ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 175

¹² Roos, Hans. [A History of Modern Poland, from the Foundation of the State in the First World War to the Present Day](#), 1st American, New York: Knopf, 1966. p. 153

So'lichilar tergov natijalarini kutmasdan, prezidentning o'limi uchun ma'naviy javobgarlikni milliy demokratlar zimmasiga yukladilar va shu bilan so'nib borayotgan ijtimoiy mojaroni aktuallashtirdilar. 1922-yil 20-dekabrda milliy majlis yana prezident saylovini o'tkazishga qaror qildi. Prezidentlikka ikki nafar nomzodlar bor edi.

Bu safar o'ngchilar "Piast" PSLni qo'zg'atishdan bosh tortdilar va madaniyat va adabiyot tarixchisi, Yagellon universiteti professori K.Moravskiyne neytral nomzod sifatida ko'rsatdilar.

Ammo Piast va RXP (*Respublika Xalq Partiyasi*) huquqning bu yarashuv ishorasini qabul qilishmadi. Xuddi shu parlamentdagi markazchilar, so'lichilar va milliy ozchiliklar S. Voytsexovski nomzodini ko'rsatdilar¹³. Bu davrda Polsha siyosiy inqiroz bilan birgalikda iqtisodiy qiyinchiliklarni ham boshidan o'tkazdi. Hukumat duch kelgan muammolar ko'lami uning imkoniyatlaridan aniq oshib ketdi. Birinchidan, dunyoning dastlabki yillarida kuzatilgan iqtisodiy tiklanish inqiroz bilan o'rin almashdi va inflyatsiya tobora yuqorilab bordi. Sikorskiy hukumati mavjud bo'lgan besh oy davomida dollar kursi deyarli uch baravarga o'sdi - 18 mingdan 52 ming polsha markasiga ko'tarildi. Moliya vaziri V.Grabskiy fiskal tizimni jiddiy isloh qilish, davlat xarajatlarini qisqartirish va budjet balansiga erishish orqali mamlakat moliyasini yaxshilash loyihasini ishlab chiqdi. Ammo Grabskiyning rejasi soliq to'lovchilarning barcha guruhlari manfaatlariga ta'sir qildi, shu sababli u hukumat koalitsiyasi partiyalari tomonidan ochiq va yashirin qarshilikka duch keldi. V.Sikorskiy rahbarligida armiyada "Shon-sharaf va qadr-qimmat" tashkiloti faoliyat yuritdi. Bu maxfiy jamiyatlarning mavjudligi haqida hokimiyat va jamiyat bilmagan deb aytish mumkin emas, lekin ular atrofidagi kelishmovchiliklar matbuotda faqat 1923-yilning birinchi yarmida ko'tarildi. Uning tashabbuskorlarining maqsadi jamoatchilik oldida siyosiy raqiblarni obro'sizlantirish iborat edi¹⁴. 1923 yil aprel-may oylarida Krakov va Varshavada sodir bo'lgan bir qator sirli portlashlar ommaviy psixozning kuchayishiga sabab bo'ldi. Hokimiyat ularni kommunistlarning ishi sifatida ko'rsatishga harakat qildi, ammo ma'lum bo'ldiki, politsiya provokatori KRPP (*Polsha Kommunistik Partiyasi*) safiga singib ketgan. Bu vaqtga kelib KRPP ning 5000 nafar a'zosi bor edi. 1924-yil 5-yanvarda Seymda hukumatga ishonch bildirish uchun ovoz berishda uni o'ng va markazchilar qo'llab-quvvatladi, PPS (*Polsha sotsialistik partiyasi*) va chap dehqon partiyalari betaraf qoldi, faqat kommunistlar va milliy ozchilik deputatlari bunga qarshi chiqdi. Sotsialistlar va kommunistlar hukumatni islohotlar yukini ishchilar yelkasiga yuklaganlikda ayblab, ish tashlashlar uyushtirdilar. Ulardan ba'zilari juda uzun va butun sanoatni qamrab olgan. Masalan, 1924-yil yozida Yuqori Sileziya metallurglarining umumiy ish tashlashi bir oy davom etdi. Bunga javoban tadbirkorlar ularni ishdan bo'shatishdi. Muammoning og'irligini yengillashtirish uchun hukumat 1924-yil iyul oyida ishsiz qolgan odamlarga bir martalik to'lovlarni joriy qildi. Avgust oyida Seym qonun qabul qildi, unga ko'ra beshdan ortiq ishchisi bo'lgan korxonalar xodimlari ishdan bo'shatilgan taqdirda 13 hafta davomida ishsizlik nafaqasini oladilar (oldingi ish haqining 30-50 foizi, lekin kuniga 2,5 zlotiy dan ko'p bo'lmagan). Bularning barchasi budjet daromadlarining qisqarishi sharoitida davlat xarajatlarini oshirdi¹⁵. 1924-yil iyul oyida Polshada maktab ishlarini tashkil etish tamoyillari to'g'risida qabul qilindi. Unga ko'ra Polsha hududida Ukraina, Belarus va Litva aholisining yashash joylarida ikki tilli davlat maktablari joriy etildi. 1925-yil 13-noyabrda V.

¹³ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 145

¹⁴ Roos, Hans. [A History of Modern Poland, from the Foundation of the State in the First World War to the Present Day](#), 1st American, New York: Knopf, 1966, p. 156

¹⁵ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 152

Grabskiy hukumati iste'foga chiqdi. Hukumatni R. Dmoviskiy boshqara boshladi. U o'zining asosiy vazifasini Polsha milliy davlati va polyaklar uchun qadrlı bo'lgan barcha "sog'lom" ijtimoiy kuchlarni birlashtirishda ko'rdi.

1924-yildan boshlab Dmovskiy va uning tarafdorlari bu g'oyalarni faol ravishda ilgari surdilar, ammo ular ularni faqat 1926-yil oxirida amalga oshira boshladilar. 1925-yil 20-noyabrda graf Aleksandr Skriznskiy boshchiligida tuzilgan vazirlar mahkamasi milliy birlik hukumati sifatida tanilgan. 1926-yil boshidan boshlab iqtisodiy vaziyatning yaxshilanishining birinchi alomatlari, birinchi navbatda eksportning o'sishi paydo bo'ldi. Bunga hukumatning sa'y-harakatlari va jahon iqtisodiyotidagi ijobiy tendentsiyalar yordam berdi. Ammo bu ijobiy o'zgarishlar jamiyat va siyosatchilar tomonidan darhol sezilmadi, ayniqsa ishsizlik o'sishda davom etdi. Agar 1925-yil oxirida 185 ming ishsiz ro'yxatga olingan bo'lsa, 1926-yil fevraliga kelib 362 ming, may oyida esa 500 mingga yaqin kishi ishsiz edi. 1926-yil 7-yanvarda Vazirlar Kengashi majlisida Morachevskiy Pilsudskiyni faol siyosiy faoliyatga qaytarish imkoniyati masalasini ko'tardi. Pilsudskiy kutganidek, yangi hukumat inqirozi boshlandi, bu Seym mavjud bo'lgan uch yarim yil ichida to'rtinchisi bo'lib, bunga Pilsudskiyning intrigalari emas, balki E. Zdzexovskiy tomonidan 14-aprelda byudjet taqchilligini bartaraf etish uchun taklif qilingan reja sabab bo'ldi. Unda bir qator favqulodda choralar ko'rildi: mulk va bojxona to'lovlaridan tashqari barcha soliqlarni vaqtincha 10 foizga oshirish; donni maydalash va yorituvchi elektr jihozlariga soliq joriy etish; davlat xizmatchilarining ish haqini, nogironlar uchun pensiya va nafaqalarni kamaytirish; ba'zi ofitserlarni armiyadan bo'shatish va 18 ming temiryo'lchilarni qisqartirish kabilarni ilgari surdi¹⁶. Sotsialistlar Zdzexovskiyning rejasini rad etib, o'zlarining takliflarini taklif qilishdi: mulk solig'idan daromadni oshirish; harbiy xarajatlarni kamaytirish; harbiy xizmat muddatini yarmiga qisqartirish; ishsizlar uchun jamoat ishlarini kengaytirish. Milliy valyutani mustahkamlashga intilgan Zdzexovskiydan farqli ravishda sotsialistlar inqirozga qarshi kurashda umuman inflyatsion strategiyaga amal qildilar. O'ng va markazchilar sotsialistlarni qo'llab-quvvatlamaganligi sababli, 20 aprelda PPS koalitsiya va hukumat tarkibidan chiqdi. 9-may kuni matbuotda hukumat rahbari V. Vitos (1920-1921, 1923-yil, 1926-yillar bosh vazir vazifasini bajaruvchi) ning intervyusi paydo bo'ldi, u Pilsudskini "yashirinishdan chiqishga" va Polshaning farovonligini qadrlaydigan barcha "ijodiy kuchlar" bilan birgalikda hukumatni yaratishga chaqirdi. Pilsudskiy va hukumat o'rtasida kurash avj ola bordi. 1926-yil 12-may kuni ertalabki gazetalar tunda noma'lum shaxslar Marshalning Sulejovekdagi villasini o'qqa tutgani haqidagi xabarlarni e'lon qildi. Pilsudskiy va hukumat lageri o'rtasidagi mojaro ommaviy xususiyatga ega bo'lganligi sababli, suiqaqdning ehtimoliy tashkilotchisi haqidagi savolga javob aniq edi. O'sha kuni ertalab Pilsudskiy prezidentdan Vitos hukumatining iste'fosini talab qilish uchun Belvederega bordi. Ammo bexabar davlat rahbari Voitsexovskiy bundan biroz oldin qishloq qarorgohiga jo'nab ketgan edi. 13-may kuni Pilsudskiy boshchiligida davlat to'ntarishi amalga oshirildi va prezident Voitsexovskiy davlat rahbari lavozimidan ketishini e'lon qildi. Konstitutsiyaga ko'ra, yangi prezident saylangunga qadar uning vazifalarini bajarish Seym marshaliga o'tgan. Pilsudski prezident vazifasini bajaruvchi M.Rataj va siyosiy partiyalar rahbarlari bilan maslahatlashmasdan 15-may kuni hukumatni shakllantirishni rahbarlardan biri bo'lgan Lvov politexnika instituti professori Kazimierz Bartelga topshirdi.

¹⁶ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 160

Shunday qilib, mamlakatda 379 kishi halok bo'lgan va 920 kishi yaralangan davlat to'ntarishidan keyin ertalab Polsha yangi siyosiy tizim bilan uyg'ondi va u tez orada "sanatsiya" (tiklash) rejimi deb nomlandi¹⁷.

1928-yilgi saylov kampaniyasi Polsha parlamentarizmi tarixida birinchi bo'lib tashviqot va tashviqot radio orqali ham amalga oshirildi. 1928-yil mart oyidagi saylov natijalari bir ma'noli talqin qilish uchun o'zini oqlamaydi. Ularda 34 ta siyosiy tashkilot ishtirok etdi. Saylov natijalariga ko'ra Seymda 21 ta fraksiya shakllandi. Polshaning 20-yillar oxiridan 30-yillar boshigacha ichki siyosati Pilsudskiy va parlament o'rtasidagi kurash bilan kechdi. 1930-yil Pilsudskiy Seymni tarqatib yuborish huquqiga ega bo'ldi mamlakatda o'zining yakka hukmronligini qununiy mustahkamlab oldi. 1931-yilning 15-dekabrida Pilsudskiy bir oylik ta'til uchun Madeyra oroliga jo'nab ketdi va 29-martda diktator Polshaga qaytib kelganida, siyosiy hayotda sezilarli muvaffaqiyatlar sezilib qoldi. 1932-yilda majlislar to'g'risidagi qonun (hokimiyatga yig'ilishlarni nazorat qilish va ularni o'z xohishiga ko'ra yopish huquqi berildi), shuningdek, jamiyatlar to'g'risidagi qonun ish boshladi, bu esa ularni ro'yxatga olishni qiyinlashtirdi. O'sha yili sudlar mustaqilligini yo'qotdi, adliya vaziri sudyalarni joydan ikkinchi joyga o'tkazish, shuningdek, sudlar raislari va ularning o'rinbosarlarini lavozimidan ozod etish huquqini oldi. Polshada bu davrda bir qator ish tashlashlar ham yuz berib turdi buning asosiy sababi soliqlar va narxlarning yuqoriligi edi. 1933-yil siyosiy voqealarga boy bo'ldi. Siyosiy sahnada dehqonlar harakati ayniqsa yaqqol ko'zga tashlandi va mamalakatda siyosiy vaziyat keskinlasha bordi. "Sanatsiya" rejimi 1926-yildan beri birinchi marta dehqonlarning keng qatlamlari tomonidan qarshilikka duch keldi. 1934-yil yanvaridan keyin Polsha siyosiy hayotida yuzaga kelgan sifat jihatidan yangi vaziyat ikki jihat bilan xarakterlanadi. Ulardan birinchisi, 1930-yilda to'xtatilgan, Polsha Kommunistik partiyasini ham o'z qo'liga olgan rejim muxoliflarining chap qanotini birlashtirish tendentsiyasining qayta tiklanishi edi. KPP o'zining chap va markaziy demokratik muxolifatga nisbatan ilgari murosasiz munosabatini qayta ko'rib chiqish va uni "Pilsudskiyning fashistik diktaturasi"ga qarshi kurashda asosiy ittifoqchi sifatida qabul qilish yo'lida harakat qilish alomatlarini ko'rsatdi. 1935-yil 23-aprelda Polshaning yangi konstitutsiyasi kuchga kirdi. Yangi konstitutsiyaga ko'ra "Xudo va tarix oldida davlat taqdiri uchun mas'ul bo'lgan" prezident umumiy saylovlar orqali yoki 80 kishidan iborat saylovchilar assambleyasi tomonidan saylanishi mumkin edi¹⁸. Pilsudskiy saraton kasalligidan 1935-yil 12-mayda soat 20.45 da vafot etdi. Shu kuni bo'shab qolgan lavozimlarga tayinlash bo'lib o'tdi. Prezident general E.Ridz-Smiglini Qurolli Kuchlar bosh qo'mondoni etib tayinladi. Harbiy ishlar vazirligini 1934–1935 yillarda general T. Kaspshitskiy boshqargan. Hukumat olti haftalik motam e'lon qildi va xalqqa murojaat qabul qildi. 1935-yil "sanatsiya" uchun muhim bosqich bo'ldi, chunki sinov birinchi marta Pilsudski yo'qligida parlament saylovlari orqali o'tkazilishi kerak edi, ya'ni jamiyatdagi haqiqiy ta'sirning o'ziga xos sinovidan o'tish kerak edi. 1936-1937 yillarda Polshada armiyaning siyosiy hayotdagi ta'siri izchil o'sib bordi, bu Ridz-Smigly rolining o'sib borayotganidan dalolat berdi. 1937-1938 yillar oxirida Pilsudskiyning so'l qarashlarga ega bo'lgan trafdorlari, asosan, ziyolilar vakillari "sanatsiya" lagerini tark eta boshladilar. 1938-yilda oldingi loyihalar tashabbuskori E. Kvyatkovski uch yillik bosqichlarga bo'lingan holda mamlakatni rivojlantirishning 15 yillik istiqbolli rejasini ishlab chiqishga o'tishni taklif qildi.

¹⁷ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. стр. 165

¹⁸ Лыкошина Л.С., Матвеев Г.Ф., Носкова А.Ф. Польша в XX веке. Очерки политической истории — М.: Издательство «Индрик», 2012. с. 214

1936-1938 yillarda byudjetning xarajatlar qismining yarmidan ko'pi (8323 million zning 4186 millioni) harbiy ehtiyojlarga yo'naltirildi. Ularning 60% dan ortig'i Polshaning uzoq chegaralari xavfsizligini ta'minlash uchun mo'ljallangan katta armiyani saqlashga sarflangan.

1938-yil iyun oyida Seym marshali S. Tsar vafot etdi va Milliy birlashma lageridan nomzodni mag'lub etgan V. Slavek ko'pchilik ovoz bilan parlament quyi palatasining yangi raisi etib saylandi. Motsitskiy va Ridz-Smigli bu tanlovni "sanatsiya" lageridagi raqiblarning kuchini namoyish qilish deb hisoblashdi. 1939-yil 1-sentabrda Germaniya armiyasi Polsha hududiga bostirib kirgach "sanatsiya" rejimi barbod bo'ldi.

Xulosa o'rnida shuni takidlash kerakki Polsha davlatida oz muddat bo'lsada demokratiya shamoli hilpirab turdi. Bir nechta davlat to'ntarishlari amalga oshirilib hukumat tez-tez almashib turgan bo'lsada ularning barchasi Polyak xalqining farovonligi uchun xizmat qildi.

REFERENCES

1. Anna Jarosz-Nojszewska. DEBATE OVER THE ECONOMIC ROLE OF THE STATE IN POLAND IN THE WORKS OF THE REPRESENTATIVES OF THE KRAKOW SCHOOL, THE LEVIATHAN ORGANIZATION AND THE FIRST ECONOMIC BRIGADE IN THE YEARS 1919-1939 — Poznan 2017.
2. Ivanov Laurentiu. A STUDY OF THE INTER-WAR ECONOMIES OF POLAND AND ROMANIA — The 7th International Days of Statistics and Economics, Prague, September 19-21, 2013.
3. Nicole Bieniarz. The Impact of Inclusive and Extractive Institutions on Poland's Economy and Quality of Life Before and After World War Two: A Virtuous and Vicious Journey through Historical and Personal Evidence. — Varshava-2018.
4. Rzeczpospolita Polska Atlas Statystyczny (Warsaw: Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 1930).
5. Xayrullayev, U. (2024). THE IDEA THAT MADE THE OTTOMAN STATE GREAT (RED APPLE II). Modern Science and Research, 3(2), 1071-1073.
6. Xayrullayev, U. (2024). BRIEFLY ABOUT THE "RED APPLE" MYTHOLOGY OF THE TURKS. Modern Science and Research, 3(1), 568-572.
7. Umidjon, X. (2024). Literacy and Information Exchange in the Ancient East and West. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 4(3), 179-183.
8. Xayrullayev, U. (2024). THE POSITION OF CENTRAL ASIAN GOVERNORSHIPS DURING THE PERIOD OF THE TURKISH KHANATE AND THE ARAB INVASION.
9. Xayrullayev, U. (2024). EFTALLAR DAVLATI VA TURK XOQONLIGIDA HUKMDORLIK LEGITIMATSIYASI. Modern Science and Research, 3(12), 843-851.
10. Xayrullayev, U. (2024). TURK XOQONLIGI VA ARABLAR BOSQINI DAVRIDA O'RTA OSIYO HOKIMLIKLARINING MAVQEYI. Modern Science and Research, 3(12), 339-343.
11. Xayrullayev, U., Sayfutdinov, F., & Rahmonova, S. (2025). SHAYBONIYLAR DAVLATI VA USMONLI TURKLAR DAVLATI O'RTASIDAGI DASTLABKI ALOQALAR TAVSIFI. Modern Science and Research, 4(1), 147-154.
12. Xayrullayev, U. (2025). BUXORO VILOYATINING IQTISODIY HOLATI (1990-1991 YILLAR). Modern Science and Research, 4(1), 1018-1024.
13. Umidjon, X. (2023). 1918-1939-yillarda Polshaning ichki siyosatidagi o'zgarishlar. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 42(42).

14. Xayrullayev, U. F. (2023). 1918-1939 YILLARDA POLSHANING ICHKI SIYOSATIDAGI O 'ZGARISHLAR. SCHOLAR, 1(28), 337-340.
15. Xayrullayev, U. (2025). MUSTAQILLIK YILLARIDA BUXORO VILOYATIDAGI IJTIMOIIY HOLAT. Modern Science and Research, 4(2), 1186-1193.
16. Xayrullayev, U., & Farhodjonova, Z. (2025). MUSTAQILLIKNING DASTLABKI YILLARIDA BUXORO VILOYATIDAGI IQTISODIY VAZIYAT. Modern Science and Research, 4(2), 494-503.
17. Rahmonova, S., Xayrullayev, U., & Sayfutdinov, F. (2025). "ОММАВИЙ МАДАНИЯТ" НИНГ МОҲИЯТИ, ТАРИХИЙ ИЛДИЗИ, ХАРАКТЕРИ ВА РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ. Modern Science and Research, 4(1), 479-488.
18. Xayrullayev, U., Muydinov, B., & Yuldosheva, F. (2025). POLSHANING I JAHON URUSHIDAN KEYINGI AHVOLI. Modern Science and Research, 4(4), 36-48.
19. Boltayev, O., Yarashova, M., Xayrullayev, U., & Sadullayev, U. (2025). OYROT QABILASI VA ULARNING DAVLATCHILIK ASOSLARING SHAKLANISHIGA UMUMIY TAVSIF. Modern Science and Research, 4(3), 600-608.
20. Yarashova, M., Boltayev, O., Xayrullayev, U., & Sadullayev, U. (2025). BUXORO VOHASI AYOLLARINING AN'ANAVIY LIBOSLARI (XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA). Modern Science and Research, 4(3), 571-581.
21. Xayrullayev, U., Sadullayev, U., Yarashova, M., & Boltayev, O. (2025). XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA QO 'SHNI DAVLATLARNING POLSHAGA NISBATAN YURITGAN SIYOSATI. Modern Science and Research, 4(3), 420-432.
22. Ярашова, М. . (2024). ЖАҲОН ЭТНОЛОГИЯСИ ФАНИ ВА УНИ ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ МЕТОДОЛОГИЯСИ. *Modern Science and Research*, 3(10), 362–368. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/44901>
23. Ярашова, М. (2024). БУХОРО ВОҲАСИДА МАТО ВА МАТО ТАЙЁРЛАШ УСУЛИЛАРИ. *Modern Science and Research*, 3(11), 782–787. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/48057>
24. Yarashova Mohlaroyim Shuhratovna. (2024). Muyiddin Ibn Arabiyning Tasavvuf Ta'limotida Tahsil Olgan Ayol Ustozlari Va Ta'lim Bergan Ayol Shogirdlari. *Miasto Przyszłości*, 52, 622–625. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4679>
25. Yarashova, M. (2024). ILK O'RTA ASR MANBALARIDA KIYIM-KECHAKLAR VA ULAR BILAN BOG'LIQ ATAMALAR TAVSIFI. *Modern Science and Research*, 3(12), 621–632. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/58456>
26. Ярашова, М. (2025). ПАРАНЖИ ВА УНИНГ ЎРГАНИЛИШ ТАРИХИ. *Modern Science and Research*, 4(1), 160–168. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/60323>
27. Yarashova, M., Sa'dullayev, U., & Yo'ldosheva, F. (2025). BUXORO VOHASI AYOLLARINING AN'ANAVIY BOSH KIYIMLARI- DO'PPI VA RO'MOL. *Modern Science and Research*, 4(1), 600–607. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/64116>
28. Yarashova , M. ., & Sultonova, M. (2025). BUXORO VOHASI DAFN MAROSIMI KIYIMLARI VA ULAR BILAN BOG'LIQ IRIM-SIRIMLAR. *Modern Science and Research*, 4(1), 352–358. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/63674>

29. Yarashova, M. (2025). EDVARD TAYLOR –ETNOLOGIYADA EVOLYUTSIONISTIK MAKTAB ASOSCHISI. *Modern Science and Research*, 4(2), 1005–1012. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/68483>
30. Yarashova, M., Yuldosheva, F., & Haqqulov, M. (2025). TA'LIM OLISH TARTIBI: YANGILANISH VA O'ZGARISHLAR. MASOFAVIY, DUAL VA INKLYUZIV TA'LIM. *Modern Science and Research*, 4(2), 73–80. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/70712>
31. Haqqulov, M., Yarashova, M., & Yuldosheva, F. (2025). TARIXIY KARTOGRAFIYANING ASOSIY YO'NALISHLARI, SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI. *Modern Science and Research*, 4(2), 81–91. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/70714>
32. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. . (2025). O'RTA ASRLARDA G'ARBIY YEVROPADA SHAHAR-QAL'A, SHAHAR-CHERKOV, SAVDO O'BYEKTI AHAMIYATIGA OID SHAHARLARNING VUJUDGA KELISHI. *Modern Science and Research*, 4(3), 122–131. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/71868>
33. Yarashova , M. . (2025). IBN ARABIYNING INSON BORLIG'IGA DOIR QARASHLARI: ILM, RUH VA HAQIQAT. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 4(1), 72–74. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/zdif/article/view/64262>
34. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. (2025). ПОЛЬ ХАНА УЗБЕКА В РАСПРОСТРАНЕНИИ ИСЛАМА В ЗОЛОТОЙ ОРДЕ. *Modern Science and Research*, 4(3), 146–154. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72380>
35. Yuldosheva, F., Haqqulov, M., & Yarashova, M. (2025). QADIMGI TURKIY XALQLARDA “QUT” MAROSIMI XUSUSIDA. *Modern Science and Research*, 4(3), 132–136. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72375>
36. Yarashova , M., & Rahimova, N. (2025). JADIDCHILARNING MA'RIFATPARVARLIK HARAKATLARI VA ULARNING XALQ MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDAGI O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 398–408. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/7306>
37. Yarashova, M. (2025). TAQINCHOQLAR VA ULARNING AHOLI ETNIK HAYOTIDA TUTGAN O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 778–790. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72864>
38. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. (2025). BUXORO VOHASIDA MATO VA MATO TAYYORLASH USULLARI. PAXTA. G'UZAK. JUN. XALAJI. BO'Z. OLACHA. BEQASAM. BAXMAL. ADRAS. *Modern Science and Research*, 4(3), 330–340. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/73808>
39. Xayrullayev , U., Sadullayev, U. ., Yarashova, M., & Boltayev, O. (2025). XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA QO'SHNI DAVLATLARNING POLSHAGA NISBATAN YURITGAN SIYOSATI. *Modern Science and Research*, 4(3), 420–432. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/74107>
40. Yarashova, M., & Rahimova , N. (2025). FAYZULLA XO'JAYEV ILMIY FAOLIYATINING DASTLABKI DAVRI. *Modern Science and Research*, 4(3), 448–457. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/74113>

41. Boltayev , O., Yarashova , M. ., Xayrullayev, U. ., & Sadullayev, U. (2025). OYROT QABILASI VA ULARNING DAVLATCHILIK ASOSLARING SHAKLANISHIGA UMUMIY TAVSIF. *Modern Science and Research*, 4(3), 600–608. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/75573>
42. Yarashova, M., Boltayev, O. ., Xayrullayev, U., & Sadullayev, U. (2025). BUXORO VOHASI AYOLLARINING AN'ANAVIY LIBOSLARI (XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA). *Modern Science and Research*, 4(3), 571–581. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/75785>
43. Yarashova, M. (2025). FRANS BOAS: ETNOANTROPOLOGIYA, MADANIYAT VA IRQIY DISKRIMINATSIYAGA QARSHI KURASH. *Modern Science and Research*, 4(4), 595–607. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/79259>
44. Yarashova, M., & Rahimova, N. . (2025). TURKISTON O'LKASIDA YOSH BUXOROLIKLAR HARAKATI. *Modern Science and Research*, 4(4), 404–415. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/81338>
45. Yarashova, M., Haqqulov, M., & Muyiddinov, B. . (2025). BUXORO QO'RBOSHLAR TARIXIDA O'CHMAS NOM QOLDIRGAN, BUXORO QAHRAMONI IBROHIMBEK. *Modern Science and Research*, 4(4), 388–397. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/81187>
46. Haqqulov, M. ., Yarashova, M., & Muyiddinov , B. . (2025). SHARAFIDDIN ALI YAZDINING “ZAFARNOMA” ASARI TAHLILI. *Modern Science and Research*, 4(4), 398–408. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/81189>
47. Gulyamov, A. ., Yarashova , M., & Boltayev, O. . (2025). G'ARBIY YEVIROPA SHAHARLARI VUJUDGA KELISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Modern Science and Research*, 4(4), 487–496. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/82190>
48. Muyiddinov, B. (2023). XII-XIII ASRLAR DAVRIDA BUXORODA ILM – FANNING RIVOJLANISHI. *SCHOLAR*, 1(28), 341–345. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10027071>
49. Muyiddinov Bekali. (2023). MO'G'ULLAR BOSQINI DAVRIDA BUXORONING AYANCHLI TAQDIRI. *TADQIQOTLAR.UZ*, 25(2), 212–215. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/308>
50. Muyiddinov Bekali. (2023). THE ROLE OF BUKHARA AND OTHER CITIES IN THE MILITARY ART AND ARMY STRUCTURE OF KHOREZMSHAHS . *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 55–58. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10035>
51. XORAZMSHOHIDLAR DAVLATI HAYOTIDA TURKON XOTUNNING O'RNI. (2024). *MEDICINE, PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE*, 2(4), 463-469. <https://universalpublishings.com/index.php/mphttp/article/view/5192>
52. Muyiddinov Bekali Bahodir o'g'li. (2024). The coronation and campaigns of Alexander The Great. *МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА*, 2(5), 400–412. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11222912>
53. Muyiddinov Bekali. (2024). COVERAGE OF LEGAL ISSUES IN "AVESTO". *МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА*, 2(6), 222–230. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12191420>

54. MUYIDDINOV BEKALI, & QORYOG'DIEV Z. (2022). ABOUT THE CONQUEST OF BUKHARA BY THE KHOREZMSHAHS. International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 2(3), 158–161. Retrieved from <https://www.ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss/article/view/383>
55. Muyiddinov Bekali Bahodir o'g'li. (2024). History of State Institutions in the Kushan State, Which Founded Statehood on the Territory of Central Asia. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 4(9), 184–188. Retrieved from <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/4070>
56. Bahodir o'g'li, M. B. (2024). Avesto is an Ancient Written Monument Containing Information About the Life of the Peoples of Central Asia. *Miasto Przyszłości*, 53, 970–975. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4982>
57. Muyiddinov Bekali. (2024). SOMONIYLAR DAVLATIDA HARBIYLARGA BERILGAN E'TIBOR VA HARBIY SAN'AT. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14209121>
58. Muyiddinov Bekali. (2024). O'ZLIKNI NAMOYON QILISHDA XALQ DOSTONLARINING AMALIY AHAMIYATI VA KITOBII DOSTONLARNING O'ZIGA XOSLIGI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14528916>
59. Sadullayev Umidjon Shokir o'g'li, Muyiddinov Begali Bahodir o'g'li, & Boltayev Oxun Obid o'g'li. (2025). IBN SINONING FALSAFIY QARASHLARI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14605977>
60. Sadullayev Umidjon Shokir o'g'li, Muyiddinov Begali Bahodir o'g'li, & Boltayev Oxun Obid o'g'li. (2025). YOSHLAR DUNYOQARASHI SHAKLLANISHIDA MILLIY TARBIYA VA TA'LIMNING AHAMIYATI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14606021>
61. Sadullayev Umidjon Shokir o'g'li, Muyiddinov Begali Bahodir o'g'li, & Boltayev Oxun Obid o'g'li. (2025). BUXORO AMIRLIGIDA 1900-1910-YILLARDAGI IJTIMOIIY-SIYOSII HAYOT. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14606101>
62. Muyiddinov Bekali. (2025). ILK O'RTA ASRLARGA OID MUG' ARXIVINING TOPILISHI VA O'RGANILISHI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14680881>
63. Yuldosheva Feruza Yashin qizi, Muyiddinov Bekali Bahodir o'g'li, & Xayrullayev Umid Fayzullo o'g'li. (2025, апрель 5). AMIR TEMUR VORISLARI: SIYOSII, HARBIY VA MADANIY MEROSNING DAVOMIYLIGI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15160941>
64. Yuldosheva Feruza Yashin qizi, Muyiddinov Bekali Bahodir o'g'li, & Xayrullayev Umid Fayzullo o'g'li. (2025, апрель 5). JAHONDA KINO SAN'ATINING RIVOJI VA ARXIV HUJJATLARINING SHAKLLANISHI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15160951>
65. Юсупович, К. С. . (2024). КРАТКИЙ ОБЗОР НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА И ДВИЖЕНИЯ “ТАЛИБАН”, НА ФОНЕ ЗАХВАТА ТАЛИБАМИ ВЛАСТИ В АФГАНИСТАНЕ В 2021 ГОДУ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 4(11), 227–229. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/ajed/article/view/12432>
66. Yusupovich, K. S. (2024). Abu Hafs Kabir and the Spread of the Hanafi Madhhab in Transoxiana. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 204–207. Retrieved from <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/4079>
67. Каримов Сухроб Юсупович. (2024). ОРДЕН НАКШБАНДИЯ: ИСТОРИЯ, УЧЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14509878>

68. С. Ю. Каримов. (2025). РОЛЬ ФАЙЗУЛЛЫ ХОДЖАЕВА В ИСТОРИИ УЗБЕКИСТАНА. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14741491>
69. Нийозова Гулчехра Шерматовна, & Каримов Сухроб Юсупович. (2025). КУСАМ ИБН АББАС И ИСЛАМИЗАЦИЯ СРЕДНЕЙ АЗИИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14736948>
70. Каримов Сухроббек Юсупович. (2025). ТАРИКАТ ЯССАВИЯ: ИСТОРИЯ, УЧЕНИЕ И ВЛИЯНИЕ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14872554>
71. Нийозова Гулчехра Шерматовна, & Каримов Сухроб Юсупович. (2025). ВОЗНИКНОВЕНИЕ СУННИЗМА И ШИИЗМА. ОТЛИЧИЕ ДВУХ ТЕЧЕНИЙ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14908934>
72. Karimov Suxrobbek Yusupovich. (2025). THE ROLE OF KHAN UZBEK IN SPREADING ISLAM IN THE GOLDEN HORDE. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15027058>
73. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. . (2025). O'RTA ASRLARDA G'ARBIY YEVROPADA SHAHAR-QAL'A, SHAHAR-CHERKOV, SAVDO O'BYEKTI ANAMIYATIGA OID SHAHARLARNING VUJUDGA KELISHI. *Modern Science and Research*, 4(3), 122–131. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/71868>
74. Gulyamov, A., Yarashova, M., & Karimov, S. (2025). РОЛЬ ХАНА УЗБЕКА В РАСПРОСТРАНЕНИИ ИСЛАМА В ЗОЛОТОЙ ОРДЕ. *Modern Science and Research*, 4(3), 146–154. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/72380>
75. Нийозова, Г., & Каримов , С. (2025). THE HANAFI MADHNAH AND ABU HAFS KABIR. *Modern Science and Research*, 4(3), 507–515. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/74129>
76. Karimov Suxrobbek Yusupovich. (2025). НОВЫЕ МЕТОДОЛОГИИ В ИСТОРИЧЕСКОЙ НАУКЕ: ЦИФРОВАЯ ИСТОРИЯ, КОЛИЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15242436>